

Богдан Гринюка

ІВАН СТАРЧУК – УЧЕнь ВІЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ МИСТЕЦТВ ТА МИСТЕЦЬКОЇ ШКОЛИ ОЛЕКСИ НОВАКІВСЬКОГО (ДО 120-ЛІТТЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

У статті висвітлена творча спадщина українського археолога, педагога, митця й мистецтвознавця І. Старчука (11 травня 1894 р. – 12 листопада 1950 р.). На основі аналізу листування, статей та мистецьких творів розкрито діяльність І. Старчука у Вільній академії мистецтв та мистецькій школі О. Новаківського у Львові.

Ключові слова: *Іван Старчук, Вільна академія мистецтв, мистецька школа О. Новаківського, А. Шептицький, мистецтвознавство.*

Упродовж останніх років в історичній науці зростає інтерес до діяльності науковців й громадських діячів. У цьому контексті актуальним є дослідження мистецької діяльності І. Старчука у Вільній академії мистецтв та мистецькій школі О. Новаківського у Львові.

Об'єктом дослідження виступає творча спадщина І. Старчука – фахівця з античного мистецтва, археолога слов'яно-руського часу, маляра та мистецтвознавця.

Предмет дослідження – висвітлення діяльності І. Старчука у Вільній академії мистецтв та мистецькій школі О. Новаківського.

Мета наукового дослідження – розкрити діяльність І. Старчука у Вільній академії мистецтв та мистецькій школі О. Новаківського у Львові.

Завдання дослідження – проаналізувати діяльність І. Старчука як митця й висвітлити його мистецьку спадщину у Вільній академії мистецтв та мистецькій школі О. Новаківського у Львові.

У вітчизняній історичній літературі одними із перших праць про І. Старчука є статті львівських науковців М. Филипчука [23, с. 97–103] та Р. Яцвіва [26, с. 3], присвячені

100-річчю з дня народження ученого. Окрему увагу становлять праці О. Купчинського [7, с. 555–601], Р. Яціва [27–28] та Л. Волошин [3, с. 58], у яких значна увага приділена аналізу мистецької діяльності І. Старчука. Пізніше у науковій літературі з'явилися узагальнюючі праці, у яких частково висвітлили внесок ученого в мистецтвознавство – О. Домбровський [6, с. 229–233], О. Ситник [19] та автора цієї публікації [5, с. 178–181].

Наукову новизну дослідження становлять матеріали Центрального державного історичного архіву у м. Львові [24, арк. 98–99; 25], архіву Львівського національного університету імені І. Франка [1], Львівської Національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника, Національного музею ім. А. Шептицького [9] та художньо-меморіального музею О. Новаківського у Львові, в яких міститься інформація про наукову й мистецтвознавчу діяльність І. Старчука. Окрім цього, важливим джерелом інформації залишаються спогади дочки ученого – О. Старчук [21, с. 329–334] та особисті матеріали І. Старчука, які зберігаються у його зятя – Ю. Тузяка: листування, спогади, наукові публікації та мистецькі твори [10–18].

Уперше здібності до малювання у І. Старчука виявила в початковій школі учителька Юлія Шуберт. Завдяки її допомозі він пізніше навчався на державному забезпеченні у Коломийській державній гімназії. Так, його дочка Оксана написала, що «закінчивши Коломийську гімназію, батькові вдалося завдяки стипендії митрополита Андрея Шептицького відвідувати Вільну академію мистецтв, навіть брати участь у виставках...» [21, с. 330].

У Центральному державному історичному архіві м. Львова зберігається лист до А. Шептицького, у якому І. Старчук просив фінансово підтримати його у навчанні. Зауважимо, що митрополит був меценатом українського мистецтва, тому значна частина тогочасних митців і науковців просила його підтримки. Зокрема, у листі, що датується 28 жовтнем 1912 р., І. Старчук писав: «Слава Ісусу Христу! Ваша Ексцеленція Високопресвященний архиерею! Сповняючи в смиренності поручоці Вашої Ексцеленції, яке Ваша Ексцеленція зволили мені ласкаво предложити дня 25 жовтня

с. р., щоби я іменно письменно віднісся в справі допомоги, осмілююся отсе якраз зробити і уклінно прошу помочи мені вселаскавіше матеріально на початку моїх студій малярства. Остаючи в синівській преданости цілую руці. Іван Старчук – натуралист з Коломийської гімназії» [24, арк. 98]. Варто відзначити, що в гімназії майбутній митець виявляв здібності до малювання, які розвивав, навчаючись у Вільній академії мистецтв у Львові під керівництвом Л. Підгорецького [7, с. 555].

З іншого листа до митрополита А. Шептицького, який датується 19 квітнем 1914 р., І. Старчук зазначав, що «нижче підписаний ученик Вільної Академії красних штук у Львові родився з селянської родини 11 мая 1894 р. в селі Пилипах Коломийського повіту. По укінченню народної школи в родиннім селі, дала его мати до школи народної в Коломиї, де і скінчив 4-ту клясу. В р. шк. 1905–1906 зачав підписаний учащати на науку до Коломийської гімназії і скінчив її в р. 1912 – 1913 та здав іспит зрілости... По скінченню студій записавсь підписаний до Вільної Академії шт. кр. у Львові в 1913 р. в місяцю жовтні. Не маючи найменшої матеріальної помочи не міг мешкати у Львові, а замешкав у Народного вчителя в Винниках, у котрого дістав задарма помешкання і так доїжджав підписаний на науку до Академії. Опісля діставав підписаний від Єго Ексцеленції Митрополита підмогу на удержання в Академії. В таким положенні підписаний до нині» [24, арк. 99]. Значна заслуга його навчання у Вільній академії мистецтв належить митрополиту А. Шептицькому, який надав стипендію, беручи до уваги складне фінансове становище.

Відомо, що основними навчальними предметами, якими цікавився І. Старчук у Вільній академії мистецтв були малярство і рисунок. Окрім цього, як зазначав Р. Яців, «уже першого навчального року (1913–1914 рр.) він бере участь у шкільних виставках і отримує схвальні відгуки за «мистецьку свободу» своєї натури...» [27, с. 227].

Пізніше у листі до А. Шептицького І. Свенціцький згадував прізвища І. Старчука та «Іванюха, які були добрими знавцями рисунку і малярства та сповідували ікону» [25, арк.

39 зв.–40]. На нашу думку, це свідчить про значні успіхи у навчальні та захоплення його творами мистецтва.

Відзначимо, що значна частина особистих матеріалів І. Старчука зберігається в архіві його зятя – Ю. Тузяка у Львові. Так, у листі митця «до Світлого Виділу Головного товариства «Просвіта» у Львові», у якому він писав: «Перебуваючи від кількох місяців на науці в Вільній Академії штук красних у Львові не мав я майже жодної матеріальної помочи, потрібної так на оплату за науку в Академії, як на прожитє. Помагали мені всім чужі люди, котрі ледве самі з нужденної платні можуть вижити. Та довше не можу... тому звертаюсь до Світлого Виділу о поміч, не хотячи покидати школи. Маю надію, що Світлий Виділ не замовкне на моє прохання і не дозволить спустити школу ради марного гроша...» [10]. На жаль, 9 лютого 1914 р. йому відмовлено.

Пізніше, 8 липня 1914 р., І. Старчуку відмовили в наданні «допомоги» «Товариство взаїмних обезпечень» «Дністер». У документі зазначили, що «звертаючи Вам Ваші свідоцтва повідомляємо, що просьби Вашої о уділенне Вам підмоги до скінчення науки малярства ми не можемо узгодити, так, як не маємо на се відповідних фондів» [11].

Усе ж таки, незважаючи на труднощі, митець отримав свідоцтво про навчання у Вільній академії мистецтв у Львові. У ньому вказано, що І. Старчук «навчався рисунку і малярства, слухав викладів анатомії, перспективи, історії мистецтва» упродовж 1 вересня 1913 – 31 липня 1914 рр. й «відзначався винятковими здібностями у мистецьких дисциплінах та великою пильністю». Зауважимо, що документ виданий 23 вересня 1921 р. [12].

Однак усі плани на продовження навчання у Вільній академії мистецтв перервала Перша світова війна. Після її завершення, І. Старчук опинився у більш складному фінансовому становищі. Незважаючи на це, він зумів виставити для огляду громадськості свої мистецькі твори. Так, у 1919 р., відбулася «Виставка сучасного малярства Галицької України» у Львові, на якій були присутні праці тогочасних українських малярів і портретистів: Е. Білявського, І. Іванця, О. Кульчицької,

О. Куриласа, О. Новаківського та інших. Там же І. Старчук виставив «портретні студії та другі рисунки і акварелі (166–170)». Зауважимо, що значна частина художників, які брали у ній участь, зазначали, що вони представники «львівської, краківської, віденської академії». Натомість І. Старчук вказав, що у нього – «учитель народ» [2, с. 15]. Можливо, цим він підкреслював те, що малярству можна навчитися не тільки у мистецькій академії.

Після виставки з'явилася стаття М. Голубця, присвячена її огляду. У ній автор зазначав, що «дебютантами» виставки із виставленими портретами, написаними олівцем, були І. Старчук та А. Чайківський [4, с. 2].

Пізніше, у червні 1922 р., відбулася «Виставка гуртка діячів українського мистецтва», яка викликала інтерес І. Старчука. Зокрема, на ній він представив: «260. Автопортрет» та «261–262. Студії». Заслуговує уваги те, що молодий митець вказав на те, що він представляє Вільну академію мистецтв [22, с. 15]. Оскільки упродовж 1921–1922 рр. відновив у ній навчання, підтвердженням чого є свідоцтво про навчання [1, арк. 11; 13].

Відзначимо, що його праця «Автопортрет» зберігається у Національному музеї ім. А. Шептицького у Львові. На ній митець зобразив себе з пов'язкою на оці, оскільки на фронті, внаслідок поранення у голову, втратив праве око [9]. Таким чином, навчання у Вільній академії мистецтв та участь в мистецьких виставках дали можливість І. Старчуку представити себе як митця та продовжити на професійному рівні вивчати мистецтво.

У 1923 р. у Львові митець О. Новаківський при підтримці митрополита А. Шептицького заснував у стінах своєї майстерні мистецьку школу на засадах приватного учбового закладу. Приблизно тоді ж у ній розпочав навчання І. Старчук. Підтвердженням цьому є публікація Г. Смольського, у якій автор зазначав, що з 1923 р. він став одним із учнів О. Новаківського [20, с. 2]. Те ж саме зазначається у бібліографічному словнику учнів школи [3, с. 58].

На сьогодні низка мистецьких творів, які виконав І. Старчук упродовж 1930-х років, зберігаються у його зятя – Ю. Тузяка у Львові. Зокрема, серед них виділяються «Успіння» (40×35) [14], «На узліссі. Село Пилипи» (22×35) [15], «Гора Погорілець біля с. Пилипи. Коломийщина» (34,5×26) [16], «Пейзаж з копицями» (34,5×36) [17]. Особливу увагу становить мистецький твір – «Дівчина» [18], який він виконав приблизно наприкінці 20-х рр. ХХ ст. у мистецькій школі О. Новаківського. На ньому зображена голова молодої дівчини з великими карими очима.

Варто зауважити, що під час відзначення 75-ліття мистецької школи О. Новаківського (1998 р.), вказані твори виставлялися для ознайомлення громадськістю у Національному музеї ім. А. Шептицького та художньо-меморіальному музеї О. Новаківського у Львові [8]. На жаль, через суб'єктивні та об'єктивні обставини значна частина документів й мистецьких творів І. Старчука з Вільної академії мистецтв та мистецької школи О. Новаківського не збереглася. Тому на сьогодні висвітлена проблема дослідження залишається актуальною.

Таким чином, в історичній науці І. Старчук відомий не лише як археолог, рисівник, етнограф і педагог, але й митець та мистецтвознавець. На формування І. Старчука як митця вплинуло навчання рисунку й малярства у Вільній академії мистецтв та мистецькій школі О. Новаківського у Львові. У зв'язку зі скрутним фінансовим становищем, митець звертався за матеріальною підтримкою до митрополита А. Шептицького, який надав йому стипендію для навчання у Вільній академії мистецтв. Пізніше І. Старчук брав участь у мистецьких виставках (1919 р. і 1922 р.) та продовжив навчання у мистецькій школі О. Новаківського, зарекомендувавши себе перспективним митцем.

Список використаних джерел

1. Архів Львівського національного університету імені Івана Франка, ф. Р.–119, оп. 1, спр. 2415, 48 арк.
2. Виставка сучасного малярства Галицької України / [Авт. вступ. ст., упоряд. виставки М. Голубець]. – Львів, 1919. – 16 с.
3. Волошин Л. Мистецька школа Олекси Новаківського у Львові. Бібліографічний словник учнів / Л. Волошин. – Львів, 1998. – 63 с.

4. Голубець М. По виставці. (З приводу «Вистави сучасного малярства Галицької України» в падолисті 1919 р.). III / М. Голубець // Громадська думка. – 14 лютого 1920. – Ч. 38. – С. 2.
5. Гринюка Б. Науковий доробок Івана Старчука у міжвоєнний період / Б. Гринюка // Проблеми та перспективи наук в умовах глобалізації: матеріали VIII Всеукраїнської наукової конференції. – Тернопіль, 2012. – С. 178–181.
6. Домбровський О. Іван Старчук – видатний клясичний археолог / О. Домбровський // Український історик. – 2005. – Том 42. – № 2/4. – С. 229–233.
7. Купчинський О. Античне мистецтво у дослідженнях Івана Старчука (листи до вченого і відгуки на його праці) / О. Купчинський // Записки Наукового Товариства ім. Т. Шевченка. Праці Комісії образотворчого та ужиткового мистецтва. – Львів, 1998. – Том ССХХХVI. – С. 555–601.
8. Мистецька школа Олекси Новаківського у Львові. До 75-ліття заснування. – Львів, 2000. – 78 с.
9. Національний музей у Львові імені Андрея Шептицького, Гн–1943, Кв–25096/5.
10. Приватний архів Ю. Тузяка, № 1. Лист до товариства «Просвіта».
11. Приватний архів Ю. Тузяка, № 2. Лист до «Товариства взаємних обезпечень» «Дністер».
12. Приватний архів Ю. Тузяка, № 3. Свідоцтво про навчання у Вільній академії мистецтв у Львові.
13. Приватний архів Ю. Тузяка, № 4. Свідоцтво про навчання у Вільній академії мистецтв у Львові.
14. Приватний архів Ю. Тузяка, № 5. «Успіння».
15. Приватний архів Ю. Тузяка, № 6. «На узліссі. Село Пилипи».
16. Приватний архів Ю. Тузяка, № 7. «Гора Погорілець біля с. Пилипи. Коломийщина».
17. Приватний архів Ю. Тузяка, № 8. «Пейзаж з копицями».
18. Приватний архів Ю. Тузяка, № 9. «Дівчина».
19. Ситник О. Археологічна наука у Львові. Перша половина ХХ століття / О. Ситник. – Львів – Жешів, 2012. – 365 с.
20. Смольський Г. Школа О. Новаківського / Г. Смольський // Назустріч. – Львів, 1934. – Ч. 21. – С. 2.
21. Старчук О. Спогади про батька / О. Старчук // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – Львів, 2006. – Вип. 10. – С. 329–334.

22. Українська мистецька виставка. Гурток діячів українського мистецтва / [Авт. вступ. ст., упоряд. виставки М. Голубець]. – Львів, 1922. – 15 с.
23. Филипчук М. Археологічні, мистецтвознавчі та педагогічні студії Івана Старчука / М. Филипчук // Записки Наукового Товариства ім. Т. Шевченка. Праці Історично-філософської секції. – Львів, 1993. – Том ССХХV. – С. 97–103.
24. ЦДІАЛ України, ф. 358, оп. 2, спр. 51, арк. 98–99.
25. Там само, ф. 750, оп. 1, спр. 4, 151 арк.
26. Яців Р. «Працюй і молись...» До 100-річчя від дня народження ученого і митця Івана Старчука (1894–1950) / Р. Яців // Молода Галичина. – Львів, 14 червня 1994. – № 68 (6943). – С. 3.
27. Яців Р. М. Українське мистецтво ХХ ст.: ідеї, явище, персоналії: збірник статей / Р. М. Яців. – Львів, 2006. – 349 с.
28. Яців Р. М. Українські мистецькі виставки у Львові (1919–1939): довідник; антологія мистецько-критичної думки / Р. М. Яців. – Львів, 2011. – 696 с.

Grinyuk B.

IVAN STARCHUK – THE PUPIL OF FREE ACADEMY OF
ARTS AND ART OLEKSA NOVAKIVSKOGO'S SCHOOLS (TO
120 – TO THE ANNIVERSARY SINCE BIRTH)

In article the attention is focused on a creative heritage of the Ukrainian archeologist, the teacher, the artist and the art critic I. Starchuk (May 11, 1894 – November 12, 1950). On the basis of the analysis of correspondence, articles and works of art I. Starchuk's activity in Free academy of arts and A. Novakovsky's art school in Lviv is opened.

Key words: *Ivan Starchuk, Free academy of arts, A. Novakovsky's art school, A. Sheptitsky, art criticism.*